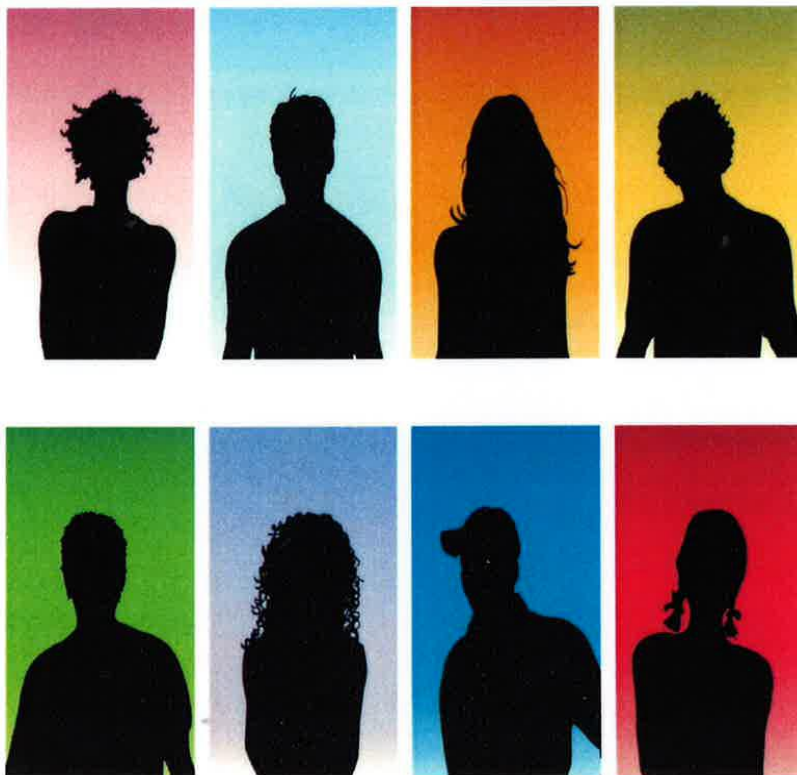

OVERGANGER – SAMARBEID OG KOORDINERING I VENTE- OG
OVERGANGSFASER

OSK

PROSJEKT SEPTEMBER 2009 – NOVEMBER 2012

FARVE – FORSØKSMIDLER ARBEID OG VELFERD

ANNLAUG BRAGDØ - PROSJEKTLEDER

Innhold

Forord	3
1. Bakgrunn, problemstilling	5
1.1 Bakgrunn for prosjektet	5
1.2 Prosjektets problemstilling og mål	7
1.3 Prosjektets organisering	9
2 Følgeevaluering	10
1.5 Rapportens oppbygging	11
2. Oppstartskunnskap, informasjon og prosedyrer	11
3 Intervjuer med dropoutelever, pårørende og lærere	11
2.2 Prosedyrer for arbeidet med de unge	13
2.4 Eksempler fra arbeidet med ungdommene	14
2.4.1 Eksempel 1	15
2.4.2 Eksempel 2	16
2.4.3 Eksempel 3	17
2.4.4 Eksempel 4	18
2.4.5 Eksempel 5	19
2.5 Oppsummering	20
3. Resultater	21
4 Tiltak og resultater for den enkelte deltaker	21
3.2 Individuell oppfølgingsmodell	23
Orientering mot arbeidslivet	26
Supported Education	27
Supported Leisure	27
Kompetansekrav til veileder	28
3.3 Multisystematisk terapi (MST)	28
3.4 Tverrfaglig samarbeid	28
3.5 Dialogkonferanse for utvikling av forpliktende samarbeid	30
4. Videreføring av metoder	31
Kartlegging	32
Bruk av ordinær arbeidsplass	32

Forord

Prosjektet "Overganger, samarbeid og koordinering" (OSK) er et treårig prosjekt gjennomført i perioden 2009 – 2012 rettet mot ungdom i aldersgruppen 16 – 25 år. Prosjektet har vært finansiert av NAV gjennom programmet FARVE.

Lindesnesrådet finansierer tiltaket videre ut skoleåret 2012- 2013 med mål at metode da er fullt integrert i de tiltak som eksisterer rundt ungdom i målgruppen.

I løpet av prosjektperioden la regjeringen fram den nasjonale satsningen NY giv, og prosjektet gikk inn som del av Ny Giv oppfølgings arbeidsgruppe for Lindesnes regionen. Ny GIV er et nasjonalt treårig prosjekt som har som mål å få flere ungdommer til å fullføre og bestå videregående opplæring. Denne tilknytningen har vært viktig for å inkludere prosjektets målsettinger i den lokale Ny giv satsningen.

NAV-kontorene i regionen og NAV fylke har vært viktige samarbeidspartnere og har stilt etatens virkemidler til disposisjon med stor grad av fleksibilitet. Rådgivere, Oppfølgingstjenesten og veiledere ved NAV kontor har spilt viktige roller for at prosjektet skulle komme i kontakt med ungdommer i målgruppen.

Lindesnesrådet, som er en sammenslutning av ordførere i Lindesnesregionen og et samarbeids- og interesseorgan for kommunene i regionen, har gitt prosjektet økonomisk støtte, samt muligheter til å dele prosjekterfaringer i ulike møtesammenhenger.

Et viktig innspill fra Eddie Eidsvåg og Godi Keller i Pøbelprosjektet var alltid å se den enkelte ungdommen og å ta hans eller hennes valg på alvor. Pøbelprosjektet bidro også med kritiske spørsmål om hva skolen tilbyr av mestringsopplevelser for denne målgruppen.

Styringsgruppen har bestått av:

- Rolf Salvesen, Hestehaven Næringspark
- Roald Storaker, DPS Vest Agder Fylkeskommune
- Inger Andersen, NAV Fylke
- Trine Hennestad, NAV Fylke
- Ole Terje Thorstensen, Mindus AS

Arbeidsgruppen har bestått av:

- Annlaug Bragdø, Mindus AS (prosjektleder)
- Geir Lauvdal, rådgiver Mandal Videregående skole
- Kristin Blørstad, NAV Mandal
- Turid Eielsen Hagen, NAV Lindesnes
- Astrid Gjertsen, psykiatritjenesten i Mandal Kommune
- Tove Glomsaker, psykiatritjenesten i Lindesnes kommune

På vegne av prosjektet rettes en stor takk til alle samarbeidspartnere som har bidratt i prosjektforløpet og som har delt sine erfaringer med oss. Det gjelder også i høy grad ungdommer selv og deres pårørende. Ikke minst vil vi takke Mandal Videregående skole som tok i mot prosjektet, og skolens ansatte som har levert svært konstruktive innspill underveis.

Øystein Spjelkavik fra Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) har hatt ansvaret for følgeforskning i hele prosjektperioden. Prosjektet vil også bli evaluert i egen AFI rapport.

Mandal desember 2012,

Annlaug Bragdø, prosjektleder

1. Bakgrunn, problemstilling

1.1 Bakgrunn for prosjektet

Utgangspunktet for vårt prosjekt var lokale erfaringer fra arbeid med ungdom gjennom attføringsbedrift, knyttet til manglende koordinering og parallellitet i hjelpetilbudet til ungdommer med behov for støtte og oppfølging for å fullføre videregående skole og/eller for å komme i jobb på det ordinære arbeidsmarkedet.

Prosjektets utgangspunkt og fokus har vært utfordringen i støtteapparatet, som etter vår erfaring:

- retter for mye oppmerksomhet mot problemer "inni" brukeren og i for liten grad vektlegger støtteapparatets eget ansvar, metodikk og kvalitet
- i for liten grad understøtter normalforløp gjennom tett individuell oppfølging og tilrettelegging for brukere med omfattende bistandsbehov
- mangler koordinering og parallellitet i hjelpetilbudene

Prosjektleder jobbet mange år i en attføringsbedrift – Mindus lokalisert i Mandal, og observerte der at et økende antall unge kom inn i ulike tiltak i virksomheten via NAV. De kom gjerne inn ved at de hadde søkt om – eller en stund hadde mottatt - sosialhjelp. Fellesnevnerne for mange var at de ikke hadde fullført videregående skole, og at de hadde gått lenge uten aktivitet. Mange hadde pådratt seg mer og mindre diagnostiske merkelapper av typen "sosial mistilpassing", "psykisk lidelse", "rusmisbruker" og "kriminell". Mange hadde allerede i ung alder en "karriere" som via NAV ledet dem inn i ulike tiltak i attføringssystemet.

Samtaler med mange av disse ungdommene gav et tydelig bilde av unge mennesker i et skolesystem der noe ofte «glapp» og at de mistet relasjonen til skolen og at de raskt identifiserte seg mer som sosialklienter eller klienter i et attføringssystem enn som skoleelever. Mange hadde opplevd seg sjøl som tapere, de hadde av ulike grunner sluttet å møte opp på skolen, eller de klarte ikke overganger fra ungdomsskole til videregående skole eller fra videregående skole til arbeidsmarkedet.

Det har vært mye satsning på målgruppen både lokalt og regionalt, men uten at frafallsprosenten har blitt redusert vesentlig, eller at flere har benyttet seg av skoleretten sin.

Tidligere prosjekter har i hovedsak vært knyttet opp mot andre etater og virksomheter enn mot skole. Tiltak har gjerne vært knyttet opp mot NAV, attføringsbedrifter og private organisasjoner (for eksempel Kjør for Livet og Pøbelprosjektet). Vår bekymring har vært at den unge da ofte mister relasjonen til skole og det som i utgangspunktet bør være det ordinære karriereløpet for aldersgruppen, slik at det å velge å benytte skoleretten sin fort blir lite relevant.

Mange møter en "skjermet verden" i attføringssystemet tidlig, og identifiserer seg raskt som annerledes eller som tapere i forhold til andre unges normalforløp. For flere kan et slikt forløp være starten på en lang karriere innen attføring, med den fare for avvikssementering og stønadsmottakeridentifikasjon som dette kan medføre. Vi har også vært bekymret for at unge som får adgang til slike tiltak og økonomisk støtte fra NAV, lett kan finne slike tilbud mer motiverende enn det å gjennomføre skole.

En undersøkelse blant flere hundre skoleelever i Rogaland gjennomført av forskere ved Senter for adferdsforskning ved Universitetet i Stavanger har vist at "det å ha venner som har sluttet på skolen, eller venner med negative holdninger til skolen henger sammen med økte intensjoner om å slutte, også blant elever som klarer seg greit faglig. Forskningen viser også at elevenes motivasjon henger sammen med elevenes opplevelse av kvaliteten på den faglige støtten fra lærerne."¹

Praksisbrev 2008-2011 har vært et forsøk med praktisk arbeid og opplæring i bedrift som alternativ til ordinær opplæring på VGS 1 og VGS2. Evalueringen konkluderte blant annet at "det er neppe noen tvil om at det nettopp er den praksisnære opplæringen som framstår som mest utslagsgivende for at kandidatene har hatt en meget høy gjennomføring. (...) Spør man kandidatene selv om hva som har vært bra med praksisbrevet, legger de nesten uten unntak vekt på at de - allerede fra Vg1 - fikk lov til å begynne med praktisk arbeid framfor å gå på vanlig skole. Rundt 80 prosent av praksisbrevkandidatene var i arbeid i ordinære bedrifter i hele toårsperioden" (Høst 2011: 9).² Videre heter det i evalueringsrapporten:

"Ungdom som ikke finner seg til rette i skolen, men ønsker praktisk arbeid og opplæring, burde sees som en viktig ressurs for arbeidslivet. I en situasjon med vedvarende mangel på arbeidskraft er dette særlig aktuelt. Utfordringen ligger i å finne fram til ordninger som kopler disse ungdommene til arbeidslivet, men uten at de mister retten og muligheten til opplæring og utdanning" (ibid.: 11).

Også et annet prosjekt, "Ung i jobb i Bærum", som ble gjennomført i 2007-2010 hadde gode resultater. Prosjektet hadde som mål å bidra til å forebygge at ungdommer slutter på skolen, samt hjelpe dem som har avsluttet skolegang ut i ordinær jobb, praksisplass eller tilbake til skole. I alt 77 prosent av deltakerne er kommet i en eller annen aktivitet (Johannessen & Vestnes 2011).³ De yngste har særlig gått tilbake til skole, og de eldste har kommet i ordinært arbeid:

"Prosjektets bygget særlig på prinsippene i Supported Employment, som er en internasjonalt anerkjent metodikk for tett individuell oppfølging av mennesker som trenger bistand for å få og beholde jobber (www.euse.org). Individuell oppfølging, raskt

---

¹ <http://saf.uis.no/article60318-667.html>

² Høst, H. (2011). Praksisbrev – et vellykket tiltak mot frafall. Hva er lærdommene? Sluttrapport fra den forskningsbaserte evalueringen av forsøk med praksisbrev 2008-2011. Oslo: Nifu.

³ Johannessen, A. & J-E Vestnes (2011). Ung i jobb i Bærum – om prosjektet, ungdommene, resultater og suksessfaktorer. Oslo: Høgskolen i Oslo, Avdeling for samfunnsfag.

ut i jobb og oppfølging direkte på arbeidsplassen til både arbeidssøkere og arbeidsgivere, er sentrale suksesskriterier. Det er ungdommens behov og forutsetninger, og arbeidsplassens arbeidskraftbehov, som bestemmer hvordan ungdommene følges opp. Ungdommen sikres en rask bevegelse mot jobb gjennom en praksisplass som for noen kan føre til fast jobb. Veiledning foregår direkte på arbeidsplassen” (Johannessen & Vestnes 2012:12).

Evalueringen konkluderer blant annet: ”Suksesskriteriene for både Ung i jobb, og tilsvarende prosjekter, er lett tilgjengelighet, tidlige intervensjon, tett individuell oppfølging, fleksibilitet, ansattes kompetanse og helhetstenkning” (ibid.:5).

Mange utsatte unge har bistandsbehov som må finne en løsning gjennom involvering av ulike aktører i velferdsstaten (NOU 2009:22⁴, Kristoffersen & Clausen 2008⁵), noe som forutsetter en klar rolle- og ansvarsplassering og koordinering rundt den enkelte.

1.2 Prosjektets problemstilling og mål

Prosjektet er definert som et metodeutviklingsprosjekt for å få til bedre samordning og organisering av innsatsen som blir rettet mot utsatt ungdom. Problemstillingen er definert slik:

- Hvordan sikre bedre overganger fra ungdomsskole til videregående skole, fra videregående skole til arbeidslivet og parallellitet og samkjøring i tjenestetilbudet til den enkelte?

I hvilken grad kan de allerede eksisterende deler av hjelpeapparatet, som helsesøster, lærere, sosiallærere og oppfølgingstjenester brukes?

Løser prosjektet utfordringene gjennom å etablere nye funksjoner eller ved å videreutvikle allerede eksisterende?

I første omgang var hensikten å prøve ut metoder som kunne redusere antall unge inn i attføringssystemet. Etter hvert endret prosjektets fokus seg fra det å ha et forholdsvis ensidig fokus på skoledeltakelse og det å benytte skoleretten og fullføre skoleløp til å dreie seg mer om arbeidsdeltakelse, og ulike kombinasjonsløsninger av deltakelse i skole og arbeid.

---

⁴ NOU 2009: 22: Det du gjør, gjør det helt. Bedre samordning av tjenester for utsatte barn og unge. Barne- og likestillingsdepartementet.

⁵ Kristoffersen, L. B. & S-E. Claussen (2008). Barnevern og sosialhjelp, Oslo: NOVA.

Prosjektet hadde i utgangspunktet følgende hovedmål:

- Utvikle metode for overgangsplanlegging for unge mellom 16 og 25 år i kommunene Mandal og Lindesnes med mål å sikre bedre overganger for bruker samt nyttiggjøre ressursbruk bedre gjennom koordinering av tjenestene. Det skal legges vekt på regional overføringsverdi.

Etter lokalisering av prosjektet på Mandal Videregående skole ble målgruppen utvidet til å gjelde også ungdommer fra kommunen Åseral, Marnardal og Audnedal – Lindesnesregionen.

Dette for å inkludere alle ungdommer knyttet opp til Mandal Videregående skole.

Målgruppen for prosjektet har vært unge mennesker mellom 16 og 25 år med behov for støtte og oppfølging for å fullføre skolegang eller å komme i posisjon på arbeidsmarkedet.⁶

Prosjektet har delmål som går på å kartlegge kommunenes tiltak og ressurser, finne fram til hvilke faktorer som må være til stede for at den enkelte elev som sliter skal velge å fullføre skolegang eller en vei inn i arbeidslivet, øke det samarbeidet i det lokale støtteapparatet og utvikle en felles forståelse av problemdefinisjon og tiltak.

Mål for prosjektet er hele tiden drøftet underveis i prosjektperioden i arbeids- og styringsgruppen, og korrigeringer i kursen og i innsatsen er gjort underveis.

Den største fokusendringen kom etter en dialogkonferanse i prosjektet våren 2012, da det fra skolens side ble satt et sterkt fokus på relasjonen til - og bruken av - ordinært arbeidsliv for målgruppen. I prosjektets siste del har hovedfokus vært å jobbe med overganger til ordinært arbeidsliv for de som avslutter skolegang før fullført løp, samt å finne fram til gode kombinasjonsløsninger med skole/jobb der dette har vært hensiktsmessig.

Ungdommene i prosjektet er rekruttert inn i prosjektet hovedsakelig gjennom rådgiverne eller oppfølgingstjenesten på skolen. Forut for henvendelse til prosjektet har det gjerne vært en prosess der den enkeltes kontaktlærer, eventuelt i samarbeid med faglærer, har tatt kontakt med rådgiver basert på høyt fravær. Rådgiver involverer deretter prosjektleder i arbeidet.

Elever og foreldre kan også selv ta initiativ ved å kontakte oppfølgingstjenesten på e-post, sms, telefon eller ved personlig oppmøte, eller ved å ta direkte kontakt med prosjektleder.

---

⁶ Prosjektsøknad Farve 2011. For deltakere i prosjektet var nedre aldersgrense i utgangspunktet satt til 17 år, og behovet "for å fullføre skolegang" var ikke tatt med i formuleringen (jf prosjektsøknad Farve for 2009). Endringen skyldes at man så behov for å justere målgruppen nedover aldersmessig og samtidig markere tydeligere behovet for å løse ungdommene inn i skole igjen.

1.3 Prosjektets organisering

Prosjektet har vært organisert som et utviklingsprosjekt med en prosjektleder, en styringsgruppe og en arbeidsgruppe.

Mens arbeidsgruppen har hatt det operative ansvaret for prosjektutviklingen, har styringsgruppen hatt en mer overordnet tilsynsrolle. Styringsgruppen har hatt tilsyn med at strategier mot målsettinger med prosjektet har vært fulgt, og at målendringer har hatt bakgrunn i dialogkonferanser og diskusjoner i arbeidsgruppe.

Styringsgruppen har bestått av representanter fra:

- NAV fylke
- Attføringsbedrift
- Næringspark
- DPS Fylkeskommune

Styringsgruppen har hatt 12 møter i prosjektperioden.

Arbeidsgruppen har bestått av representanter fra:

- Prosjektleder
- Representant fra Mandal Videregående skole
- Representant fra NAV Mandal
- Representant fra NAV Lindesnes
- Representant fra Psykiaritjenesten, Mandal Kommune
- Representant fra Psykiaritjenesten, Lindesnes kommune
- Representant fra attføringsbedrift

Arbeidsgruppen har hatt 18 møter i prosjektperioden.

Deltagerne i arbeidsgruppen ble valgt ut fra problemstillinger som fremkom på første dialogkonferanse, der problemer med å fange opp ungdommer med psykiske lidelser ble fremhevet. Etter hvert kom representant fra videregående skole inn i arbeidsgruppen. Det ble behov for kunnskap om skolens organisering og muligheter for tilrettelegging av kombinasjonsløsninger av arbeidspraksis og skole. Psykiaritjenesten har bidratt med forståelse av ulike lidelser og hvordan disse kan møtes med tilrettelegging både på arbeidsplass og i skolesammenheng. NAV har hatt en viktig rolle, ikke minst med muligheter til individstøtte og adgang til andre virkemidler i NAV.

Arbeidsgruppen har reist på studietur til Stavanger og besøkt Pøbelprosjektet for å hente ideer og inspirasjon til videre arbeid. Studieturen bidro til økt bevissthet rundt det å se den enkelte ungdommen, det å tro på den enkeltes muligheter og å møte den enkelte med individuelle løsninger.

Prosjektleder har underveis informert om prosjektet i ulike sammenheng som overfor de ulike kommuners ordførere, industriforeninger, overfor frivillige organisasjoner og i andre prosjekt opp mot målgruppen. Det har vært god respons fra de ulike grupper prosjektet er blitt presentert for, og presentasjon er en direkte årsak til at Lindesnesrådet vil finansiere dette videre. På besøk i bedrifter refereres det til tidligere presentasjon når prosjektleder sammen med ungdommer spør om jobb eller praksisplass.

Prosjektleder har deltatt i prosjektgruppen til Ny Giv i Lindesnesregionen.

2 Følgeevaluering

Arbeidsforskningsinstituttet har hatt ansvar for å gjennomføre følgeevaluering. Dette er blitt gjort ved fortløpende å ha tett kontakt med prosjektleder, ved å delta i møter i prosjektgruppa, følge med i ulike prosjektdokumenter, samt å bistå med og lede prosjektets dialogkonferanser.

Evaluator har fulgt prosjektet siden oppstart. Evaluators rolle har overordnet vært å gi innspill, stille kritiske spørsmål, være dialogpartner, samt å bidra med faglig kunnskap. Evaluators oppgaver har videre vært

- a) å dokumentere, beskrive og forklare ulike prosessforløp.
- b) bistå i planlegging av intervju med ungdommer og pårørende.
- c) samle informasjon blant annet gjennom deltakelse på enkelte møter i prosjektgruppen, gjennom løpende dialog med prosjektleder, dokumentstudier, og ved å intervju involverte aktører.
- d) bistå i å planlegge og gjennomføre dialogkonferanser.
- f) samarbeide om analyse og skriving av sluttrapport.

Evalueringen har intervjuet noen av de involverte i prosjektet for å få fram deres synspunkter og erfaringer. Intervjuene ble gjennomført i desember 2011. Det ble gjennomført 6 telefonintervjuer som varte mellom 20 minutt og en halvtime. Tema var informantens rolle i prosjektet, formålet med prosjektet, hva som kjennetegner ungdommene i prosjektet, metoder i arbeidet, samarbeidsformer og erfaringer, og resultater på individ – og systemnivå. Oppsummeringene fra disse intervjuene er fortløpende innarbeidet i rapporten.

1.5 Rapportens oppbygging

I denne rapporten skal vi:

- Beskrive og dokumentere prosjektresultatene – det vil si hva som er oppnådd i prosjektperioden
- Gi en oversikt over positive og negative erfaringer med prosjekt
- Gi anbefalinger som kan øke kvaliteten på arbeidet med målgruppen

Kapittel 1 redegjør for prosjektets bakgrunn, problemstilling, mål og organisering, samt evaluering.

I kapittel 2 presenteres intervjuer med elever og pårørende, som dannet grunnlaget for hvilke prosedyrer som skulle brukes i arbeidet med elevene. Kapitlet presenterer også noen praktiske eksempler fra arbeidet med elevene

I kapittel 3 presenteres prosjektets resultater, herunder metodeutvikling for arbeid med elever og tverrfaglig samarbeid.

Kapittel 5 beskriver videreføring av metoder

2. Oppstartskunnskap, informasjon og prosedyrer

3 Intervjuer med dropoutelever, pårørende og lærere

Erfaringsmessig er det ofte manglende beskrivelser av og en felles forståelse av situasjonen ved prosjektoppstart. Ulike parter innehar med varierende kunnskap og dokumentasjon. I den første dialogkonferansen ble dette kunnskapsbehovet påpekt og det ble foreslått å gjennomføre intervjuer med unge som ikke hadde fullført videregående utdanning for på den måten å få bedre kunnskap om situasjonen de selv har opplevd å være i.

Intervjuene ble gjennomført i prosjektets oppstartsfase, rett etter første dialogkonferanse. Prosjektleder intervjuet til sammen 37 ungdommer som ikke hadde fullført videregående utdanning. Alle ungdommene hadde kontakt med flere instanser fra offentlig bistandsapparat, som psykiatritjeneste, barnevern og kommunens botjeneste. Hvert intervju tok ca to timer, ble utført etter et intervjueskjema og foregikk på attføringsbedriften Mindus. Kandidater for intervju ble identifisert gjennom NAV, rådgiver i Oppfølgingstjenesten på videregående skole og attføringsbedrift. De fleste ungdommene som ble intervjuet hadde vært uten aktivitet i minst et år etter avsluttet skolegang.

I tillegg har prosjektleder intervjuet 12 pårørende, 2 lærere i ungdomsskole og 3 lærere i videregående skole. Intervjuskjema ble utarbeidet av prosjektleder i tett samarbeid med arbeidsgruppen

Intervjuene med de unge viste:

- Mange av de som ble intervjuet og som har valgt å avslutte skolegang før fullført løp sliter psykisk med blant annet symptomer på angst og depresjoner. Fellesnevner er at de diagnostiseres sent og at de etter hvert har mange bistandsyttere fra ulike etater rundt seg.
- 27 av de 37 ungdommene oppgav angst/angstsymptomer og depresjon som årsak til skoleavbrudd, og kun to ungdommer oppgav fagvansker som sluttårsak.
-
- 27 av ungdommene som ble intervjuet hadde vært uten aktivitet inntil et år etter avsluttet skolegang.
- Ungdommene opplevde gjennomgående at skolen var for fagorientert, og at den enkelte ikke opplevde å bli sett.
- Mange syntes det var vanskelig å finne frem i hjelpeapparatet og bistandsyttere ble for sent involvert.
- 5 stk opplevde at bistandsytterne ikke jobbet mot samme mål.
- 10 av de 37 ungdommene oppgav at en eller begge foreldrene var stønadsmottakere, og at de selv etter 1 år uten aktivitet kunne ha hatt kontakt med opp til 5 - 6 bistandsyttere.
- Intervjuene med de 37 ungdommene avdekker et mønster ved at skoleavslutningsproblematikken starter allerede i grunnskolen, selv om selve frafallet oftest skjer når elevene begynner i den videregående skolen. Alle ungdommene fortalte at tanken om å slutte begynte i 9. klassetrinn på ungdomsskolen.

En fellesnevner for de unge som hadde avsluttet skolegang før normalt avsluttet forløp og som ble intervjuet, er at de også "dropper ut" på andre livsarenaer. Mange fortalte at de bytter venner, noen startet med rusmidler, begynte med kriminalitet og forholdt seg i mindre grad til familie.

De pårørende som ble intervjuet gav jevnt over samme type forløpsbeskrivelser som ungdommene. De pårørende som var i jobb, opplyste i tillegg at de opplevde det som problematisk at møter angående deres barn som oftest ble lagt i arbeidstiden. Dette krevde at de måtte ta mye fri på jobb, hvilket innebar at de trengte forståelse fra arbeidsgiver og kolleger. Videre påpekte pårørende også vansker med å få kontakt med bistandsapparat, og at bistandsapparat i liten grad jobbet tverrfaglig mot samme mål utover treff i evt. ansvarsgrupper.

Lærerne påpekte fagvansker som sluttårsak i stor grad, og lærere i ungdomsskolen fortalte at det som oftest ikke kom som noen overraskelse på dem hvilke elever som ikke fullførte utdanningsløpet.

Lærerne påpekte også problematiske relasjoner i hjem, mangel på tydelige voksenpersoner og nettverk som viktige trekk ved elevene som faller ut av videregående utdanning. Vi finner det interessant at lærere og ungdommer opplever ulik grunn til at ungdommen ønsker å avslutte skole før fullført løp, ikke minst lærernes vektlegging av fagvansker noe som ikke ble vektlagt av ungdommene. Det er ikke lett å fastslå hva som er rett sluttårsak, men vi antar at lærernes observasjoner medfører riktighet, samtidig som ungdommenes egen opplevelse er like riktig for den enkelte.

Å være nysgjerrig på, og spørre etter ungdommens grunn for å ville slutte skolen vil være viktig for å kunne bistå med nødvendig og rett tiltak.

Kunnskapen fra intervjuene ble presentert på den andre dialogkonferansen. Ut fra det som kom fram i intervjuundersøkelsen og på dialogkonferansen valgte prosjektet å ha sterkere fokus på mestring særlig i forhold til kombinasjonen jobb og skole, og sosial og psykisk fungering, fremfor fagmestring. Dette ble gjort ut fra en antakelse om at mestring gir motivasjon og styrket sosial og psykisk funksjon og dermed bedre muligheter for å sette seg mer langsiktige mål.

2.2 Prosedyrer for arbeidet med de unge

Med utgangspunkt i kunnskapen fra intervjuene, diskusjonene på dialogkonferansene og i arbeidsgruppa, definerte prosjektet prosedyrer for arbeidet med frafallselevne. Disse kriterier ble utarbeidet sammen med videregående skoles Oppfølgingstjenesten tjeneste siste året av prosjektperioden.

Kriterier for inntak, det vil si hvem som skulle være prosjektets målgruppe:

- Trenger tilrettelegging av skolehverdag ved eksempelvis kombinasjon skole / arbeidspraksis.
- Trenger mer bevisstgjøring i forhold til valg av arbeidspraksis/ yrke enn videregående skole har tradisjon for.
- Trenger arbeidslivsveiledning utover tilbudet videregående skole har hatt tradisjon for å bistå med.
- Trenger pause fra skole, jobbe mot arbeid
- Uten aktivitet i aldersgruppen 16- 25 år

Henvisende instans:

- Ansvarlig i Oppfølgingstjenesten
- Rådgiver i skolen
- Avdelingsledere ved videregående skole
- Rådgivere ved ungdomskoler
- NAV
- Prosjektleder

Målsettinger for deltagere:

- Komme i posisjon til skole eller arbeidsliv
- Fullføre videregående opplæring
- Ved avsluttet skolegang – i jobb eller arbeidspraksis
- Mestring og læring i praksis
- Knytte nødvendig relasjon til bistandsapparatet
- Utarbeide karriereplan og mestringsstrategier

2.4 Eksempler fra arbeidet med ungdommene

Pr desember 2011 var det 19 ungdommer med i prosjektet. Det var både gutter og jenter i alderen 16-18 år. De fleste er etniske norske, kun et par har etnisk minoritetsbakgrunn.

Prosjektet jobbet både med ungdom som står i fare for å slutte på skolen, og med ungdom som har sluttet. Prosjektleder jobbet med å motivere for fullføring av skole, men også i retning av jobb for de som er utenfor skole. Prosjektleder søker for eksempel å opprettholde kontakt med ungdom som ikke er i skole fram til neste søknadsfrist for nytt skoleår.

I løpet av prosjektperioden har prosjektet fulgt i alt 30 ungdommer, henvist fra oppfølgingstjenesten, rådgivertjenesten i skolen og fra NAV kontor. Ungdommene kommer fra kommunene Mandal, Marnardal, Lindesnes, Audnedal og Åseral.

Under skisseres noen eksempler fra jobbing med ungdom i prosjektet. Alle eksemplene er "ekte", men alle opplysninger som kan identifisere personen er anonymisert.

2.4.1 Eksempel 1

Stein har stort fravær og står i fare for stryk, han har en deltidsjobb som han mestrer.

Stein forteller at han motiveres av penger, og ønsker en jobb der han tjener godt. En lærekontrakt i Nordsjøen med bakgrunn i faget, eller jobb med riggbygging er drømmefremtiden. Annet som motiverer Stein er at noen er avhengig av han og han får ansvar.

Stein forteller når han er skikkelig motivert og lysten på noe, pleier han ikke å ha problemer med å følge det opp og nå de målene han setter seg.

Stein forteller videre at motivasjon og mål ikke må ligge for langt frem i tid, da mister han lett mål av syne.

Han forteller at han blir demotivert av å være i klassen, ikke av fag, men av at klassekamerater er såpass yngre enn han. Stein avsluttet forrige skoleår ved juletid og er derfor eldre enn øvrige elever.

Han har lite felles med de andre elevene, og refererer til jevnaldrende venner som er kommet lenger. De er i jobb eller studerer. Stein forteller at dette gir han mindreverdighetsfølelse.

Stein har nå skaffet seg praksis på båt i to uker, og vil bruke den perioden til å selge seg inn til en deltidsjobb.

Stein legger seg jevnt over sent, kan ofte bli sittende til morgenen med spill eller TV serier. Stein forteller at han planlegger å gå på skolen, men setter stadig tlf. på slumring til det er for sent å gå.

Tidligere trente han tre dager i uken og kjente seg da trett når kvelden kom.

Stein er i et miljø der det brukes en del illegale rusmidler . Han bruker selv dette jevnlig i perioder.

Når Stein skal på jobb planlegger han morgendagen slik at han skal komme seg opp, og legger seg for å få 8 timer søvn.

Han skal til København helgen før han begynner på båten, og har avtalt med en kamerat at han overnatter i byen for å være opplagt til mandagen.

Stein har ingen tilsvarende mestringsstrategier i forhold til det å møte på skolen.

Prosjektleder poengterte overfor han at det var bra oppmøte til ekstrajobben, mestringsstrategiene virket, og lurte på om det var lurt å lage seg slike strategier i forhold til praksisen han skulle ha på båt.

Stein var enig i det, og viste til avtalen med å overnatte hos en kamerat i Kristiansand etter Danmarksturen som et eksempel på at han hadde planlagt dette.

Stein ønsker å fullføre skolen og mener at fra nå skal han klare dette. Prosjektleder minnet han om hva rådgiver fortalte om tidligere erfaringer der han ikke ønsket oppfølging.

Stein har sagt at han klarte skolen ved flere tidligere anledninger, og at han ville fikse det selv. Han klarte allikevel ikke å møte til timene.

Stein ønsket ikke hjelp i forhold til rusproblematikk, han mente han kunne kutte ut rusbruk ved egen hjelp.

Vi ble enig om å prøve noen enkle ting og ser hvordan det går frem til førstkommende torsdag.

Stein bestemmer seg for å møte i klassen fra og med i dag, mandag, og til og med torsdag

Fredag har han planlagt fri og informerer selv lærer om dette i god tid

Stein vil legge seg senest kl. 23 alle ukedager.

Stein begynner å trene igjen tre kvelder i uken.

Stein stiller nå klokken vekking 07.15 slik at det ikke er anledning til å bruke slumreknappen

Disse strategiene evalueres sammen med prosjektleder torsdag ettermiddag

2.4.2 Eksempel 2

Gutt som mistrivdes i klassen og ikke visste hva han ville jobbe med.

Sverre gikk første året på kokk og gav tidlig uttrykk for mistrivsel overfor klasselærer. Han var svak teoretisk, og slet med spesielt matte. Regnet ikke med å få standpunktkarakter i dette faget.

Når klassen nå skulle ha utplassering ville han ikke utplasseres innen dette faget, og klasselærer tok kontakt med prosjektleder med spørsmål om en Job Pics, et visuelt karriereveiledningsverktøy basert på samtale og refleksjon, kunne hjelpe Sverre med yrkesvalg.

Under arbeidet med Job Pics kom det frem at Sverre hadde stor interesse for servicefag, og kunne tenke seg å jobbe der han fikk direkte relasjon til kunder.

Sverre fikk prøve utplassering i en dagligvarebutikk og gav tilbakemelding på at han trivdes fra første dag. Han fortalte at han mestret oppgavene og hadde lyst å lære mer omfaget.

Sverre fikk etter dette hospitere i faget Salg og Service to uker og bestemte seg for å søke dette faget til høsten.

2.4.3 Eksempel 3

Et eksempel fra mulighet for tilrettelegging av fag i samarbeid med elev, prosjektleder, faglærer og rådgiver:

Eksemplet beskrives gjennom korrespondanse på mail.

Fra prosjektleder:

Maria har vært til en samtale her i dag, og hun forteller at hun har lyst til å bli sykepleier.

Maria sliter med praksis, og klarer ikke nå å forholde seg til nye barn og kolleger. Hun forteller at hun nå trenger mer omsorg selv enn hun klarer å gi til andre. Hun sliter med å kjenne empati i etterkant av traumatiske hendelser, og kjenner problemer forhold til å forholde seg til andres fysiske "småproblemer".

Et alternativ til praksis Maria kan tenke seg er å gå dypere inn i prosjekt hun har interesse av. Jeg kan følge henne opp på dette og har avtalt nytt møte i morgen.

Hun kan tenke seg å se på sykepleiers funksjon og ansvarsområder og vil blant annet benytte intervju og besøk på sykehus.

Dette vil vel kunne være i en del av prosjekt i fordypning?

Fra kontaktlærer:

Det høres veldig greit ut dette angående prosjekt til fordypning. Hovedpoenget med faget er at det er vg3 læreplanmål, i dette tilfellet lærlingemål vi må forholde oss til med tanke på yrket helsesøster hun tenker på.

Det andre er at hun faktisk gjennomfører noen av planene sine her, følger opp og presterer og unngår mer fravær i faget hvis jeg skal ha mulighet til karaktervurderinger.

2.4.4 Eksempel 4

Ung jente på 16 år som hadde mer og mer fravær på skolen til hun til slutt ikke møtte i det hele tatt.

Trine gikk førsteåret på videregående og hadde allerede før jul mye fravær i alle fag.

Hun fortalte at hun også hadde mye fravær de to siste årene på ungdomsskolen.

Trine fortalte at hun kjente seg mobbet, hun ble ikke sett av lærerne, og hadde flere venner som hadde avsluttet skole eller var i ferd med å avslutte.

Trine hadde vansker spesielt med fagene matte, naturfag og gym og hun hadde ingen tro på at hun noen gang ville oppleve å få karakter i disse fagene.

Det hadde fra skolens side vært forsøkt mye for å holde henne på skolen som eks. samtaler, brev hjem, telefon til mor, møter med mor og kontakt med barnevern og familiekontor.

Mor til Trine fikk også avtale med sin arbeidsplass om å kunne starte på jobben senere, og satte da Trine av utenfor skolen. Dette hadde ingen effekt for å redusere fraværet.

Etter hvert var både Trine og mor klar på at hun ville avslutte skoleløpet, og spesielt mor var engstelig for om Trine ville få seg en utdanning i fremtiden.

Vi startet med Job pics – karriereveiledningsverktøy og ut fra dette begynte en leting etter jobb innen et yrke med service, kunder og kreativitet.

Dette var innenfor et helt annet fagfelt enn det Trine hadde begynt på, og i samarbeid med NAV fikk hun en praksisplass på en parfymebutikk. Der skulle hun etter hvert skulle jobbe som en ordinært ansatt og kunne ivareta de nødvendige oppgaver i butikken.

Opplæringsmål ble satt i samarbeid mellom arbeidsgiver, Trine og prosjektleder:

- fremmøte- på tiden og stå i jobben ut dagen
- rydding og renhold i butikken
- kundebehandling og salg
- navn på de viktigste produkter
- grunnleggende fargeforståelse
- betjening av kasse, gavekort osv
- ta i mot bestillinger

Vi avtalte med butikken at vi alle tre hver 14. dag skulle ha en evaluering opp mot disse mål.

Trine fikk etter hvert gode tilbakemeldinger på jobbutførelsen og hennes forståelse for faget.

Jobben med kasseapparat og betjening av gavekort gav henne dessuten en erfaring der hun opplevde suksess med tall.

Å jobbe med bestillinger og henvise disse videre gav henne positive opplevelser i forhold til skriftlig språk.

Trine gjennomførte praksisperioden gjennom hele skoleåret, men fravær var og er fremdeles utfordrende.

Skole var et tema i hele praksisperioden, og ble stadig tatt opp i samtaler mellom Trine og prosjektleder. Etter hvert ble Trine motivert til å søke nytt skoleår, og søkte innen dette nye fagområdet.

Trine begynte nytt skoleår høsten 2012. Hun har fremdeles tett oppfølging og det er jevnlig møter mellom henne, klassestyrer, rådgiver, prosjektleder og mor.

2.4.5 Eksempel 5

Et eksempel på hvordan Job Pics benyttes og konklusjon sendes til lærer:

Referat fra samtale med elev til kontaktlærer lærer:

Jeg sender en kort oppsummering av hovedpunktene som kom frem under Job Pics med Vidar. Vidar scorer høyt på jobber med stor grad av systematikk, og på sosiale verdier.

Han forteller at han ikke trives så godt med å jobbe i team, og vil helst jobbe med selvstendige, klare og forutsigbare oppgaver.

Vidar forteller at han blir lett sliten. Uforutsigbarhet, eller mange oppgaver samtidig utløser hodeverk.

Vidar må ha en jobb tilrettelagt for seg slik at han kan få lov til å konsentrere seg om å løse en oppgave om gangen.

Det er viktig for han å jobbe på en ordinær bedrift og ha kolleger, men ikke på en for stor arbeidsplass.

Vidar trives godt når det er litt humor på arbeidsplassen.

Vidar er nysgjerrig på mange oppgaver, og kan tenke seg å se nærmere på de gjennom jobbsmaksprøver og bedriftsbesøk.

Dette er fag og bedrifter han kan tenke seg:

- TV mobil og elektrobutikker
- Fotobutikk
- Lekebutikk
- Hjelpemiddelformidling(på sykehjemmet)
- Ungdomsklubb – Vil gjerne prøve seg litt på IN Club
- Sørlandsreklame
- Tare TV

Drømmesituasjonen hans til høsten vil slik han prioriterer det være:

- Utplassert noen dager i uken på IN Club. Jobbe litt med data og litt med å organisere fritidstilbud.
- Utplassert på Tare TV. Jobbe med nettside, web Design mm.
- Egen support med brukere av Kommunikator.
- Avd. for hjelpemiddelformidling (Mandal Kommune)

2.5 Oppsummering

Det som kjennetegner ungdommene i prosjektet er at de sliter på flere områder. Det kan dreie seg om angst, lavt selvbilde, nederlagsfølelse, hemmende problemfokus og andre psykiske vansker. Ungdommene mistrives, har lite motivasjon og lite interesse. Mange har mistet "trua". På skolen sliter de med oppmøte, de har vanskelig for å følge med, og mangler "stayerevne". Flere kommer fra hjem uten klare strukturer, og har slik med seg en "sosial arv" som både kan være innlært og belastende med tanke på det å mestre normale forløp i skole og arbeidsliv.

Mange av ungdommene i målgruppen har behov for bistand på ulike livsområder. Intervju viser at flere kan ha opp til 5-6 bistandsyttere fra ulike ansvarsområder med de utfordringer det stiller til samkjøring. Bistandsyttere kommer gjerne fra Oppfølgingstjenesten, psykiatritjenesten, kommune, NAV, barnevern og politi. Tross i mang bistandsyttere er det lite parallellitet og samkjøring mellom de ulike tiltak. Dette kommer frem i intervju både fra ungdommene og pårørende. Vi tenker dette kan skyldes at taushetsplikt kontra informasjonsplikt mellom parter i en gruppe kan tidvis være utfordrende og gjøre samarbeid mindre effektivt.

Prosjektleder legger vekt på å komme i en god relasjon til ungdommene. Tilnærmingen bygger på MI – motiverende intervju, blandt annet på den måten at prosjektleder prøver å få ungdommen til å fortelle selv og komme på sporet av egen motivasjon.

Motiverende intervju er en reflekterende samtalemetode med fokus på endring med utgangspunkt i ungdommens egne tanker og oppfatninger. Det bygger på en tanke om at alle

har forutsetninger for å fatte beslutninger og ta valg. Metoden bygger på endring og styrking av ungdommenes egen motivasjon, og hvor denne ligger. Hva er det den enkelte vil? Prosjektleder prøver å vekke motivasjonen ved å finne ut hva som ligger bak ønsket om å slutte i skolen. Basert på det som kommer fram i disse samtaler lages en karriereplan i de tilfellene der ungdommen ønsker å fortsette i skolen. I dette arbeidet trekkes det på mange ulike aktiviteter og gjøremål. Det kan dreie seg om møter med familie, psykiatri eller familiesenter. Det kan dreie seg om refleksjon rundt arbeidslivets formelle og uformelle regler, jobbsmakserfaringer, eller strategier på hvordan klare å holde målet man har satt seg.

Mye dreier seg om å hjelpe den enkelte til å finne gode strategier. Som del av dette hjelper prosjektleder ungdommene blant annet med å hente fram tidligere erfaringer og mestringsopplevelser og overføre disse til dagens situasjon. Det kan dreie seg om enkle strategier som å avtale å gå inn i klasserommet sammen med en venninne.

Prosjektleder kommuniserer med den enkelte gjennom telefon, sms og samtaler. Det varierer hvor lenge prosjektleder følger opp den enkelte. Noen ganger tar klasselærer over etter 2 - 3 uker, andre ganger følger prosjektleder opp kanskje et år til neste mulighet for å komme inn i skolen igjen byr seg. Prosjektleder følger opp både i jobbsituasjoner, i skole og i fritid.

3. Resultater

Med resultater tenker vi denne sammenhengen både på resultater for den enkelte frafallseleven som var deltaker i prosjektet, og om hvilken type metodikk som ble tatt i bruk/utviklet i arbeidet med frafallselevne.

4 Tiltak og resultater for den enkelte deltaker

De fleste ungdommene som har vært deltagere i prosjektet kommer i aktivitet.

Prosjektleder har jobbet totalt med 30 ungdommer i perioden, 22 av de med tettere oppfølging (fra 5- 37 samtaler med den enkelte)

Av disse 22 ungdommene er 21 i enten jobb, skole eller i en kombinasjon av jobb skole.

Prosjektleder har hatt fra 5–37 samtaler eller annen oppfølging som arbeidsplassoppfølging og møter med de 22 ungdommene i perioden. Oversikten nedenfor viser hvilke problem de i utgangspunktet slet med og hvilke tiltak som ble satt i gang, samt hva videre planer for den enkelte er.

Tiltak	Status/problematikk ved oppstart	Resultat	Videre plan
Kombinert skole og arbeidspraksis med oppfølging	6 deltakere "skoleleie"	3 starter nytt skoleår innen samme fagfelt 1 starter nytt skoleår Innen nytt fagfelt 1 starter utprøving mot lære plass 1 starter på frisørskole	Motivere for gjennomføring dette skoleåret Fast ukentlig kontakt fra skolestart Følge opp bedrift mot lære plass En etablert kontakt med ABUP
Praksisplass med oppfølging	3 deltakere "skoleleie" 4 deltakere psykisk lidelse	4 starter nytt skoleår 1 gjennom fører enkelte fag 1 praksisplass 1 stk andretiltak via NAV	Motivere for å gjennomføre skoleåret Oppfølging i praksis
Samtaler og tett samarbeid med øvrig offentlig nettverk	8 deltakere sliter psykisk, noe rus	6 starter nytt skoleår 1 henvises pøbelprosjektet 1 praksisplass med oppfølging	Oppfølging gjennom skoleåret Oppfølging i praksis
Tilrettelegging av arbeidspraksis kombinert med tilrettelegging av undervisning	1 deltaker sliter psykisk og er i tungt rusmiljø	Ingen aktivitet	Tilbud om avrusing Tilmeldt NAV

Disse 22 ungdommene trenger alle et individuelt tilrettelagt opplegg med fokus på, og tilknytning til skole eller arbeid.

Kort oppsummert er resultatene for disse 22 ungdommene slik:

Tilbake på skole:

- 16 ungdommer har startet nytt skoleår, en av disse tar enkelte fag, og kombinerer dette med praksis. Her er det for de fleste fremdeles tett oppfølging fra kontaktlærer, rådgivertjenesten, Oppfølgingstjenesten, prosjektleder, pårørende, barnevern og psykiatritjeneste. En av disse har etter arbeidsutprøving endret fagfelt.

Arbeidspraksis, arbeidsrettede tiltak:

- 3 ungdommer er i arbeidspraksis med individstønad fra NAV.

Henvist til andre tiltak:

- 1 ungdom er videre henvist fra NAV til Pøbelprosjektet i nabokommune
- 1 er via NAV henvist til arbeidsmarkedstiltaket Arbeid med bistand grunnet behov for lengre oppfølging og tilrettelegging i jobb.

Passive – ingen aktivitet:

- 1 ungdom er gjennom prosjektleder blitt tilbudt hjelp til rusbehandling uten at vedkommende har ønsket å ta i mot dette. Vedkommende følges opp videre av Oppfølgingstjenesten.

3.2 Individuell oppfølgingsmodell

Det har i prosjektperioden vært et fokusskifte på skolen. Viktigheten av å kjenne arbeidsmarkedet, samt den enkeltes ungdom forutsetninger for å møte dette er blitt et tema. Blant annet er karriereverktøyet Job Pics innkjøpt til skolen, og enkelte lærere har fått innføring i å benytte dette. Personell i klasser der det er mange elever med ekstra behov for tilrettelegging og støtte opp mot praksisplass har fått grunnleggende innføring i Supported Employment. Videre har NAV hatt møter med det samme personell omkring NAVs virkemidler og tiltak for målgruppen.

Det har vært nyttig med en individuell veileder som har jobbet tett opp mot andre bistandsyttere, arbeidsgivere og samtidig vært en koordinator for å sikre helhet og parallellitet i tjenestetilbudet.

Vi vet at fritid og nettverk bygger identitet, og med en identitet som en som ikke "fikser" eller er en "taper" kan det være lett å velge nettverk som støtter og bygger opp under dette, og du opplever gjerne å være en «mestrer» i ny gruppe. Nettverket påvirker de valg den enkelte tar og må for denne gruppen være et emne det må bevisstgjøres og jobbes rundt.

Det å velge vekk skolebenken kan være en rasjonell mestringsstrategi - man velger vekk det man ikke mestrer og velger seg inn til det man mestrer.

I en klasse med totalt 15 elever var det tre elever som avsluttet før fullført løp, 3 andre hadde mye fravær. I en annen klasse var det like mange som sluttet. Under samtaler med ungdommene kom det frem at de var venner og hadde stort sett samme sosiale nettverk. Dette var stort sett jenter på 16 – 17 år som på fritiden var mye sammen. I helgene var de på de samme festene med gutter som var flere år eldre. På disse festene var det mye rus – både alkohol og illegale rusmidler. Hadde en fravær var det vanlig å sende tekstmelding til de som hadde møtt til undervisning med henstilling om å møte på kafe etc.

Det som gikk igjen var at foreldrene ikke kjente hverandre, eller kjente hverandre dårlig, og hadde lite kontroll og oversikt over hva som skjedde kvelder og helger. Avtaler og innetider ble ikke holdt, uten at foreldrene var trygg på konsekvenser i forhold til dette. Disse jentene oppgav at de opplevde status og identitet i denne gruppen, og det å ikke mestre skolegang ble ikke opplevd negativt.

Individualiteten og tett oppfølging har vært hovedfokus i hele prosjektperioden og det har blitt gitt støtte på de ulike livsområder gjennom at den enkelte elev har fått individuell oppfølging og støtte opp mot skole, lærlingplass, arbeidsplass og privat og faglig nettverk.

Betydningen av tverrfaglig samarbeid er blitt styrket, ikke minst gjennom arbeid i ansvarsgrupper. Slikt samarbeid kan være utfordrende ved at ansvar ikke blir avklart, de ulike instanser kan ha ulike mål og kjennskap til hverandres arbeidsfelt kan være mangelfullt. I de tilfeller der barnevernet har vært inne gjennom MST – multisystematisk terapi har nettopp det vært tiltakets styrke.

MST - Bufetat beskriver MST slik:

Behandlingstilbudet skreddersys til den enkelte familie. Foreldrene, ungdommen og terapeuten kommer sammen frem til ukentlige mål og lager en praktisk plan for hvordan målene skal nås. Målene skal være konkrete slik at familie og terapeut lett kan se om de nås. Arbeidet er intensivt og i visse perioder dreier det seg om flere hjemmebesøk i uken samt møter med skole og støttepersoner i nærmiljøet.

Foreldrene har mulighet til å ta kontakt med terapeuten hvis de har behov for det, 24 timer i døgnet, syv dager i uken. Behandlingen varer vanligvis fra tre til seks måneder, men avsluttes så snart ungdommen har nådd oppsatte mål og familien klarer seg på egenhånd.

Studier viser at MST-behandling gir god hjelp til familier og ungdom med alvorlige atferdsvansker, og at endringene opprettholdes over tid.

Det jobbes med:

- Styrke familiens samhold og omsorg for hverandre
- Styrke foreldrenes oppdragerpraksis
- Gjenopprette kontakt med positive venner, øke deltagelse i positive aktiviteter.
- Hindre kontakt med negative miljøer
- Bedre ungdommens prestasjon i skole eller arbeidsliv
- Styrke kontakt mellom familie og omgivelser
- Sette familien i stand til å løse fremtidige problemer

Mål og ansvarsområder ble tydelig definert. Dette har blitt tatt med som en arbeidsmetode også inn i ansvarsgrupper, der avklaring av mål og ansvar har fått større fokus.

Det gir den ønskede helhetstenkningen å knytte alle de tre bistandsperspektivene Supported Employment, Supported Leisure og Supported Education sammen. Dette er en helhetlig metodikk med vekt på alle livsområder som ikke er utprøvd før.

Vi har tidligere nevnt at andre tilbud til målgruppen i dag ofte legges utenfor det ordinære skolesystem. Et normalt løp for denne aldersgruppen vil være videregående skole, læring i bedrift eller en jobb i det ordinære arbeidsmarkedet. En prosjekttilknytning opp mot videregående skole vil sikre en normalitet i prosessen, og for ungdommene en fortsatt relasjon til utdanningssystemet. I tillegg vil ungdommen fremdeles være registrert som elev, med de rettigheter det kan gi ved eks. stipendmuligheter inn til Lånekassen.

Ungdommen vil ikke nødvendigvis bli registrert hos NAV, og vil derfor heller ikke etablere tidlige rutiner på offentlige ytelser.

Inntak må være fleksibelt og styrt av NAV, oppfølgings, eller rådgivningstjenesten, samtidig som den enkelte ungdom vil om nødvendig må kunne få oppfølging i lang tid.

Tidlig involvering er viktig, og nødvendig kontakt med aktuelle elever fra ungdomstrinnet bør etableres allerede tidlig på vårsemesteret i 10.årstrinn.

En integrert tilnærming til ungdom som avslutter eller står i fare for å avslutte et ordinært skoleløp må ha fokus på hvordan det i arbeidslivet, og ute på ordinært arbeidsmarked kan legges til rette for økt inkludering. Dette krever kunnskap om emnet i skolen og skolens Oppfølgingstjeneste.

Den enkelte ungdom har fått individuell tilrettelegging og veiledning opp mot mestring, mål og egen motivasjon. Empowerment, eller det å gi kraft og energi til den enkelte ungdom, handler om bistand slik at den enkelte kan ta kontroll over eget liv og å bli i stand til å handle på egne vegne basert på informerte valg. Dette har vært et viktig faglig element i samtalene med den enkelte ungdom der det har vært jobbet individuelt og spesielt med disse emnene:

- Bli bevisst egne ressurser
- Bli bevisst eget støttebehov
- Sette mål – finne drømmen
- Lage egne mestringsstrategier
- Utforme en egen karriereplan
- Jobbsøkerprosesser
- Den individuelle oppfølging og tilrettelegging har vært i hovedfokus i prosjektet. Her er fokuset å ta valg, sette seg mål, satse på drømmer, finne sin egen motivasjon, lage sin egen karriereplan og finne den enkeltes mestringsstrategier for å nå mål.

Erfaringene fra det individuelle arbeidet er:

- Ungdommene trenger mye støtte og oppfølging. De fleste trenger oppfølging over tid, der det å dele opp forløp i små mål med utgangspunkt i egne ønsker og drømmer er viktig, unngå problemfokusering og heller fokusere på der den unge lykkes.
- Mål og motivasjon hos den enkelte vil hele tiden være i endring og krever dermed et tilbud med stor grad av fleksibilitet underveis. Nye erfaringer gjør at nye mål settes, og suksess i en sammenheng kan bidra til at den enkelte tør å jobbe videre mot en mer omfattende karriereplan.
- Det er viktig å sette mål som er knyttet opp mot mestring, og motivasjon er i stor grad knyttet opp til hvordan den enkelte selv forventer å klare utfordringene. Har ikke den enkelte eller omgivelsene forventninger om å lykkes er det vanskelig å mobilisere motivasjon for å klare en utfordring.
- Læring i praksis er viktig og bør knyttes opp til læremål i skole/utdanning.
- Mestring i praksis er viktig og mestringsmål for den enkelte må være i fokus. For mange gir mestring motivasjon til å sette seg videre mål. Mange har en bakgrunn der de har en lang læringshistorie i forhold til tap. Skole mestres ikke, målsettinger nås ikke og mange sliter med å oppleve seg som sosialt akseptert.
- Å forberede et nytt skoleår er en prosess gjennom hele perioden den enkelte ungdom er i en arbeidspraksis eller ordinær jobb. Det å forberede seg til nytt skole år er individuell ut fra hva den enkelte ungdom sliter med. I eksempel 3 sliter deltakeren med sosial angst. For henne var det viktig å få møte på skolen utenom skoletid, se klasserommet og hilse på klassestyrer.

I arbeidet med den enkelte har prosjektet god erfaring med verktøy som motiverende intervju (MI), en brukersentrert veiledningsteknikk for å jobbe med motivasjon for endring, og Job Pics, som er et visuelt karriereveiledningsverktøy som kombinert med samtale og refleksjon kan gi mye informasjon rundt yrker, forutsetninger for jobbmestring og utfordringer.

Orientering mot arbeidslivet

I perioden har det overfor ungdommene vært benyttet ulike metoder for å bli kjent med arbeidsmarkedet og ulike stillingers krav – både formelt og uformelt.

Å benytte seg av bedrifters nettsider kan gi mye informasjon rundt firmaets oppgaver, antall ansatte og ikke minst bedriftens behov for rekruttering fremover. De fleste bedrifter beskriver sine fremtidige prosjekt og lyser ut stillinger på sine egne nettsider.

Bedriftsbesøk til ulike bedrifter og bransjer gir grunnleggende informasjon, og gir mulighet til å reflektere over dette i ettertid. Dette sammen med besøk av arbeidsgivere på skolen er enkle virkemidler for å begynne å orientere seg på arbeidsmarkedet.

Jobbsmaksprøver kan være et godt verktøy for ungdom som er svært usikre på valg av yrke, og har lite preferanser i forhold til arbeid. En jobbsmaksprøve er en kort arbeidsutprøving

med det klare mål å finne ut hvor vidt denne jobben er noe som kan tenkes å satse på, eller hvilke strategier for støtte vil være riktig å sette inn for å oppleve mestring i en tilsvarende jobb.

Supported Education

I dette prosjektet har vi også hatt fokus på det som gjerne omtales som Supported Education, eller utdanning med støtte. Dette innebærer bistand til å velge fag, bistand til å sette seg faglige mål fremover, samt hjelp til å se på alternativer – som det å kombinere arbeidspraksis og skole/teori.

Det å gi mestringsopplevelser i forhold til skole er viktig. Individuell og tett sammen med nødvendig tilrettelegging er for mange nødvendig for å oppnå ønsket kompetanse.

Velger en ungdom å avslutte skolegang før fullført utdanningsløp, er det at prosjektet er knyttet opp mot videregående skole en stor fordel. Identiteten som elev opprettholdes i større grad, blant annet undertegnes praksisplass fra skolen, og det er lettere å holde nødvendig relasjon for muligens senere å komme tilbake til skole.

Et annet aspekt med en slik relasjon er muligheten for å knytte praksisperioden opp mot mestring og fokus på fag for større muligheter på arbeidsmarkedet, og for lettere å tenke seg et skoleløp etter hvert. Dette kommer tydelig frem i eksempel 4 der regneferdigheter i praktisk arbeid gav tro på videre skolegang, og der mestring i praksis gav trygghet på valg av retning.

Supported Leisure

Prosjektet har også erfaring med at mange av ungdommene har behov for bistand til å få bedre kontroll over egen fritid. Dette satte oss på sporet av Supported Leisure, eller fritid med bistand. Dette innebærer bistand og støtte som gir mulighet til å utvikle verdsetting av sosial rolle gjennom å bli inkludert i organisert fritid via de tilbud lokalmiljøet har. Støtten gis både til den enkelte elev, ildsjeler i organiserte foreninger og til aktuelle frivillige organisasjoner. Fritid med bistand er etablert som tiltak i Kristiansand, og prosjektleder har besøkt dette tiltaket. Fritid med bistand er ikke etablert som tiltak i Lindesnesregionen, så et strukturert samarbeid på samme måte har ikke vært mulig. Det har likevel vært jobbet opp mot fritid og nettverk overfor den enkelte ungdom, ofte ved å jobbe med bevisstgjøring av nettverkets betydning, hjelp til å ta kontakt med organisasjoner eller som en arena i ansvarsgrupper. Fritid med bistand er en tilnærming som klart bør styrkes.

Kompetansekrav til veileder

Denne individuell oppfølgings-modellen i prosjektet er direkte hentet fra erfaringer med "Job Coach-modellen" i Supported Employment. I Supported Employment er begrepet «discovery» viktig og beskrives som en oppdagelsesprosess, hvor en sammen med brukeren finner frem til personens interesser, styrker og behov i forhold til arbeid eller utdanning. Det er vesentlig at man i stor grad involverer betydningsfulle personer i brukerens familie og nettverk, fordi disse ofte kan være viktige i prosessen med å finne frem til muligheter innen skole eller arbeid, samt være en støtte for brukeren i normale forløp (Griffin, Hammis & Geary 2007). Dette har vi i vår tilnærming omtalt som å bistå den enkelte i å finne frem til sin egen fremtidsdrøm.

Vår erfaring er at det bør knyttes noen spesifikke kompetansekrav til veileder som skal arbeide etter en slik individuell oppfølgingsmodell. Veileder må ha grunnleggende sosialfaglig kompetanse og må trives med og blant ungdom, være engasjert, tydelig, fleksibel og kreativ og må kunne gi individuell oppfølging ut fra brukerens bistandsbehov. Veileder må ha kompetanse innen samtalemetodikk og kunne gjennomføre interessekartlegging. Veileder må veileder lett kunne utvikle relasjoner til pårørende, annet relevant nettverk og til arbeidslivet. Veileder bør i tillegg til en sosialfaglig brukerkompetanse også ha oppfølgings- og tilretteleggingskompetanse for metodisk bruk av det ordinære arbeidslivet. En slik kompetanse innebærer å raskt kunne hjelpe en bruker fram til en egnet ordinær arbeidsplass, gjennomføre arbeidsplassanalyse, tilrettelegge for trening, kvalifisering, mestring og motivasjon på vanlige arbeidsplasser, samt mobilisere brukerens naturlige nettverk og bistandsformer på arbeidsplassen som kan understøtte videre læring, arbeidsfastholdelse og karriereutvikling.

3.3 Multisystematisk terapi (MST)

I tillegg til den individuelle oppfølgingsmodellen har prosjektet samarbeidet med barnevernet ved bruk av multisystematisk terapi (MST), som er en familie- og nærmiljøbasert behandling for ungdom med alvorlige atferdsproblemer. Det er et frivillig tilbud innen barnevern som hovedsakelig støtter pårørende i deres rolle som omsorgspersoner.

3.4 Tverrfaglig samarbeid

Tidlig i prosjektperioden var prosjektet knyttet opp mot en attføringsbedrift. Dette var ingen god løsning, både med hensyn til å møte den enkelte ungdom på en mest mulig normal arena og for samarbeid med videregående skoles personell på deres egen arena.

Ut fra disse erfaringene valgte prosjektet fra og med høsten 2011 å bli sterkere knyttet til skolen gjennom lokalisering av prosjektleder på skolen der ungdom og de nærmeste samarbeidspartnere var.

Mandal Videregående skole har stilt kontor, data og telefon til disposisjon for prosjektleder. Kontoret prosjektet disponerer er lokalisert i nær tilknytning til skolens Oppfølgingstjeneste. Prosjektleder ble lokalisert ved skolen for å prøve ut metoder opp mot ungdommer fra kommunene Mandal, Lindesnes, Audnedal, Åseral og Marnardal.

Prosjektleder har i perioden jobbet tett opp mot skolens oppfølgingstjeneste, rådgivere, avdelingsledere, rektor, foreldre og lærere for den enkelte elev. Samarbeidet har bestått av deltagelse på møter i klasseråd, rådgivermøter, ansvarsgrupper og elevsamtaler.

Oppfølgingstjenesten, rådgivere, avdelingsleder og helsesøster starter ofte morgenen med kaffe og uformelle samtaler. Prosjektleder har vært en del av dette som har vært en viktig arena for å ta opp aktuelle saker på tvers og der bekymringer omkring fravær og atferd er blitt tatt opp på et tidlig tidspunkt.

Internt på skolen finnes det et TO-team (tilrettelagt opplæring) hvor avdelingsledere, rådgivere og helsesøster møter ukentlig med fokus på elever man er bekymret for. Prosjektleder har ikke deltatt fast i dette møteforumet, men har møtt til møter der prosjektleder har hatt samarbeid med enkelt elever.

Prosjektleder har, sammen med oppfølgingstjenestens ansvarlige ved videregående skole, hatt regelmessige møter med NAV Mandals ungdomsansvarlig, og ungdomsansvarlige fra regionens øvrige NAV-kontor. Det har vært faste møter med ungdomsansvarlige ved de ulike NAV-kontorene i forkant av at ungdommer skriver seg ut av skolen. Dette har vært nyttig, ikke minst for at ungdommen blir orientert om muligheter for bistand til jobbsøking, og avklaring om eventuelle bistandsbehov i den forbindelse. På dette møtet avklares også hvorvidt det er aktuelt med andre støttespillere, ansvarsgruppe eller annen ekstern oppfølging.

Den kommunale psykiatrisetjenesten har deltatt på møter angående enkeltelever der dette har vært aktuelt, og bidratt med informasjon om og veiledning rundt tilrettelegging av undervisningstilbud og arbeidspraksis.

Videre har prosjektleder hatt et tett samarbeid med øvrig bistandsapparat som kommunens psykiatritjeneste, helsestasjon, politi og barnevern. Dette samarbeidet har vært i form av deltagelse i ansvarsgrupper, samtaler og enkeltmøter. Politi og barnevern sammen med representant fra videregående skole er representert i forebyggende arbeid omkring enkeltelever. Mange av disse elevene er ungdommer som har vært med i dette prosjektet. Helsesøster har kontor ved skolen tre dager i uken, og er en viktig samarbeidspart rundt enkeltungdommer. Helsesøster er lett tilgjengelig og har en innfallsvinkel opp mot den enkelte ungdom som ikke nødvendigvis er knyttet opp mot fravær eller annen problematferd.

3.5 Dialogkonferanse for utvikling av forpliktende samarbeid

Vår erfaring er at dialogkonferanse er en god metode for å trekke involverte parter aktivt med i problembeskrivelse, framtidsanalyse og i videre forpliktende samarbeid om gjennomføring av tiltak. Dialogkonferansen er en arena for bred medvirkning for omforent situasjonsdefinisjon, framtidsmål og løsninger. I vårt prosjekt ble dialogkonferansen viktig for å få frem en felles faglig plattform i det tverrfaglige samarbeidet.

I stedet for at vi inviterte inn fagfolk som skulle gi oppskrifter på hva som må gjøres med frafallsproblematikken, var vi opptatt av å få til en lokal forankring av erkjennelsen av problemet og de utfordringene vi sto overfor. Dialogkonferansen skulle være en arena for bred medvirkning for å definere så vel problemet som løsningene. Det handlet om å klargjøre hva ulike fagfolk i kommunene i Lindesnesregionen og i fylket mente om utfordringene med frafallselever og hva som skulle til for å løse dem. Dialogkonferansen ble en arena for å få fram en felles situasjonsdefinisjon, for å bli enige om samarbeidet og bred medvirkning for å finne fram til løsninger.

Dialogkonferanse er mye brukt som metode for utvikling av tverrfaglig og tverretattlig samarbeid. Det er et prinsipp i dialogkonferansen at alle som deltar er like viktige og det meste av diskusjonen ble organisert i ulike heterogene og homogene gruppesammensetninger for å sikre på en best mulig måte at alle skulle få sagt sitt og bli hørt. Gruppereferatene ble presentert og kommentert i plenum. Dialogkonferansen var da en hensiktsmessig måte å organisere erfaringsutvekslingen mellom de involverte fagfolkene på, og dermed også en metode både for å videreutvikle det lokale samarbeidet på og for å planlegge det videre prosjektforløpet.

Konferanseleder bør helst være en nøytral person med prosesskompetanse. I vårt tilfelle brukte vi evaluator fra Arbeidsforskningsinstituttet (AFI), som da ble oppfattet som en aktør uten noen spesiell tilknytning til noen av de involverte organisasjonene som inngikk i dialogkonferansen. Prosjektleder hadde ansvar for å samle inn alle momentene fra gruppe- og plenumsdiskusjonene og i samarbeid med resten av arbeidsgruppa lage referat som så ble sendt ut til alle konferansedeltakerne.

Den første dialogkonferansen vektla felles forståelse av problemstilling og diskusjon rundt aktuelle arbeidsmetoder samt organisering av arbeidsgruppe i prosjektet.

Gjennom intervju av spesielt ungdommer i etterkant av denne konferansen kom det frem behovet for en forankring i skolen. I de fleste besvarelsene svarte ungdommene at de fort mistet relasjon til skole, og deres identitet som elev.

Den andre dialogkonferansen hadde hovedfokus på metoderesultater, korrigerende av metode og samarbeidserfaringer. Det var behov for å finne fram til en omforent faglig plattform i

samarbeidet om ungdomsutfordringene med hensyn til koordinering og parallell bistanden. Her ble viktigheten av at alle involverte aktører i støtteapparatet drar i samme retning.

Den siste dialogkonferansen ble arrangert i april 2012. Den forsterket behovet for arbeidslivskompetanse og viste at det er en utfordring for skolen å utvikle relasjoner med ordinært arbeidsliv, og skape gode inkluderingsmetoder for elever med behov for ekstra støtte og tilrettelegging. Mange lærere stilte spørsmål om skolen var rett valg for alle elever, og om en tilknytning til arbeidslivet ville gi disse en større følelse av mestring.

Dialogkonferansen var ikke intendert som ett avgrenset arrangement, men som en integrert arbeidsmåte for en mer langvarig utviklingsprosess. I alt ble dialogkonferansen arrangert tre ganger i løpet av prosjektperioden der aktuelle samspillspartnere var med. Vi hadde stor nytte av dialogkonferansene, men vi fikk ikke til å bruke konferansemetodikken så systematisk som vi hadde tenkt. Her må vi skylde på tidspress og manglende mulighet til å legge dialogkonferanser utover skolens allerede fastsatte planleggingsdager.

Likevel har de tre dialogkonferanser lagt grunnlaget for det videre arbeidet og var grunnlaget for mål- og metodeendring underveis i prosjektperioden. Det var en stor styrke å ha med ulike relevante lokale aktører i dialogkonferansen, slik at disse kunne diskutere med og lytte til hverandre og bidra med faglige innspill.

4. Videreføring av metoder

Prosjektet viderefører følgende metoder:

- Tett individuell veiledning etter Job Coach-modellen i Supported Employment inn i skolen, herunder individuell oppfølging knyttet til skoleforløp, arbeidsforløp, familie- og boforhold og fritid
- Job pics
- Motiverende intervju
- Karriereplanlegging
- Rutiner for oppfølgingsavtale med bedrift
- Fokus på praksis med oppfølging i ordinært arbeidsliv, inkludert jobbsmak
- Definerte lære mål i praksis
- Næringslivet mer inn i skolen (foredrag, bedriftsbesøk)
- Partnerskapsavtaler
- Tett samarbeid med NAV
- Dialogbasert tverrfaglig samarbeid

Avslutningsvis skal vi gi en metodebeskrivelse som fokuserer på elementene ”kartlegging” og ”bruk av ordinær arbeidsplass” i vår tilnærming.

Kartlegging

- Gjennom samtaler og ved bruk av motiverende intervju (MI) å identifisere elevens ønske, interesser, ressurser og behov for støtte. Motiverende intervju er en veiledningsmetode som en hjelp for å sette mål og skape endring. Motiverende intervju er et samtaleverktøy, og en metodikk som støtter i endringsprosesser. Det vektlegger å støtte deltagers motivasjon, hindre motstand og endre atferd.
- Kartlegging og bevisstgjøring opp mot valg av yrke ved bruk av Job Pics (et visuelt kartleggingsverktøy som gir mulighet til informasjon og refleksjon rundt yrker og kravene til disse), jobbsmaksprøver (en kortvarig arbeidsutprøving og verktøy for å finne frem til arbeidspreferanser), bedriftsbesøk og bedriftsintervju.
- Hente inn og bearbeide referanser fra eventuelle tidligere arbeidserfaringer. Læring fra tidligere erfaringer er nyttig og et viktig redskap for å reflektere over egen mestring. En sommerjobb gir bonus på CVen, men også god læring på hva som forventes av deg. Den gir deg mulighet til å reflektere over hva du mestret og hva som ble utfordrende.
- Gi arbeidserfaringer i naturlige miljøer. Arbeidslivet er komplekst, og både formelle og ikke minst uformelle regler er ulike fra bedrift til bedrift og fra avdeling til avdeling. Ute i en bedrift, med oppgaver du trives med vil du få naturlige tilbakemeldinger som gir direkte læring i jobben.
- Kartlegge mestringsstrategier. Det å kjenne strategier som øker sannsynligheten for mestring er spesielt viktig for denne målgruppen. Gå gjennom hvilke strategier er benyttet med suksess før og vær nysgjerrig på suksesshistorier i den enkelte ungdoms liv. Hva fungerte støttende? Se om disse støttestrategiene kan overføres til andre arenaer.

Bruk av ordinær arbeidsplass

Viktige momenter for utvikling av arbeidstakerprofil

- Mine arbeidspreferanser – hva gjør mor, far og venner? Holdninger til jobb.
- Hva trives jeg med?
- Hva slags arbeidsmiljø er best for meg?
- Hva slags erfaring har jeg, hva kjenner jeg til?
- Ønsker og ressurser - jobbsmaksprøver
- Identitet, hva er det å være arbeidstager? Mine yrkesverdier.
- Hvordan fremstår jeg på sosiale medier (facebook – mailadresse)

Viktige momenter for kontakten med arbeidsgivere

- Arbeidsgivernetverk: Å etablere god kontaktflate til arbeidsgivere er en forutsetning, og stiller også krav om arbeidslivskunnskap hos veileder.
- Utnytte egne relasjoner: Ungdommen selv, og de som bistår i prosessen med å komme i posisjon på arbeidsmarkedet har relasjoner inn i ulike bedrifter. Å finne disse, og å benytte denne relasjon er nyttig.
- Alle bedrifter er i utgangspunktet aktuelle samarbeidsparter, utfordringen for mange er å knytte nødvendig relasjon.
- Innsalg/metodisk tilnærming
- Hvor finner vi de riktige bedriftene?
- IA-bedrifter
- Bedrifter med en «sosial» profil
- Job coach-kompetanse

Viktige momenter for bruk av jobbsmak og arbeidspraksis

- Jobbanalyse, lokalisere aktuelle arbeidsoppgaver:
- Bedriftskartlegging – oppgaver, miljø, formelle og uformelle regler
- Bedriftens behov for arbeidskraft på ulike nivå
- Bedriftens behov for kompetanse
- Uløste oppgaver i bedriften

Viktige momenter ved jobbmatch

Med jobbmatch menes «rett person til rett jobb». Dette ut fra en tanke om at arbeidsgiver har oppgaver som skal løses, og ønsker disse løst av en person med de rette kvalifikasjoner. De fleste arbeidstakere ønsker en jobb de mestrer og samhandling med kolleger. Målet med en god jobbmatch vil være å sikre:

- at arbeidserfaringer og ferdigheter hos arbeidssøker samsvarer med arbeidsgivers behov
- at ønsker og interesser hos arbeidssøker stemmer overens med de aktuelle arbeidsoppgavene
- at arbeidssøker får sosial tilhørighet til arbeidsplassen

Viktige momenter ved tilrettelegging og tilpasning av arbeidsoppgaver

- Definere behov for tilrettelegging
- Dele opp arbeidsoppgaver/ operasjoner
- Veiledningshefter til oppgaver og bransjer (eks. vedlegg) eventuelt VOX profiler
- Kunnskap om og samarbeid omkring NAVs virkemidler
- Justering av arbeidsoppgaver

Viktige momenter ved oppfølging

Begrepet oppfølging ser en benyttet i ulike sammenhenger, blant annet i praksisavtaler. Det er ofte ikke avklart hva som ligger i begrepet, verken overfor elev som skal i jobb, eller overfor arbeidsgiver. Her kan det ligge mange kimer til konflikt på grunn av de ulike parter forventninger om oppfølging.

Grunnlaget for å avtale type oppfølging ligger derfor i det oppfølgingsbehovet den enkelte ungdommen har, og i de behov som arbeidsgiver og/eller kolleger måtte ha. Arbeidsgiver har ofte tidligere erfaringer med utplassering eller ansettelse av arbeidstagere med behov for oppfølging, og ut fra disse erfaringene dannes en forventning om hvilken type og hyppighet av kontakt som forventes av eksterne oppfølger, i dette tilfellet skole. Eleven eller arbeidstageren har sine erfaringer fra skole eller annet som også gir forventninger.

Disse erfaringene, og behovet for oppfølging er individuelt og må derfor også avtales individuelt.

Den enkelte ungdom kan ha rett til en individuell plan – en rettighet for de som har behov for lange og koordinerte tjenester, for nødvendig oppfølging og hjelp inn i arbeidslivet.

En slik plan er lovhjemlet i helse- og omsorgstjenesteloven, spesialisthelsetjenesteloven og psykisk helsevernloven. En slik plan er brukersplan der den som mottar tjenesters behov, ønsker og mål skal være utgangspunkt. En slik plan kan ta for seg både oppfølging av rusproblemer, psykiske problemer, utdanning og hjelp til å komme i arbeid. En slik plan forutsetter samarbeid og det må klart komme frem hvem som gir oppfølging, hvor og hvordan.

På samme måte skal en oppfølgingsavtale overfor bedrift være tydelig på den type oppfølging arbeidsgiver og kolleger skal ha. Behovet for oppfølging vil nødvendigvis endres underveis slik at en oppfølgingsavtale vil ikke være statisk, men må jevnlig evalueres og endres.

Viktige momenter ved naturlig bistand

Naturlig bistand kan forklares med den bistand som ytes naturlig på alle arbeidsplasser, og beskrives best med den naturlige støtten som gis fra arbeidsgiver og kolleger både jobbfaglig og sosialt. Slik støtte gis både formelt, der det er beskrevet i eksempelvis opplæringsrutiner i bedriften, og uformelt. Med uformell naturlig støtte menes den tilbakemelding og veiledning som stadig gis fra kolleger i arbeidsmiljøet. Dette kan være alt fra informasjon om arbeidsrutiner, pauser og kolleger til hva som forventes av sosiale utfordringer. Slike naturlige bistandsyttere i bedriften vil det være viktig for veileder/ jobboppfølger å identifisere samt å motivere til videre naturlig bistand. Identifisering og motivering av slike naturlige bistandsyttere er et godt virkemiddel for å trappe ned den eksterne bistanden som gis av veileder/ jobboppfølger.